

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „Въздействие на активните политики и програми върху пазара на труда”, разработен от Венелин Кръстев Терзиев, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Международна икономика и политика” на Факултет „МИА” при ВСУ „Ч. Храбър” по шифър 05.02.01.

Политическа икономия

Рецензент: доц. д-р ик. Любомир Димитров Любенов, преподавател в катедра „Икономика” на Факултет „Бизнес и мениджмънт” при Русенски университет „Ангел Кънчев”- гр. Русе

Представеният на вниманието ми дисертационен труд на тема: „Въздействие на активните политики и програми върху пазара на труда” е в обем от 346 страници компютърен набор. В структурно отношение дисертацията на докторанта на самостоятелна подготовка Венелин Терзиев включва титулна страница, съдържание, описание на приложенията, представяне на използваните съкращения, въведение, изложение в три глави, подробна библиография по темата, както и 70 приложения, групирани според трите глави. Като обем разработката удовлетворява изискванията за дисертационен труд и като брой страници и като структура, логическа обвързаност и степен на разработеност на проблема.

В съдържателен аспект въведението изяснява целта, задачите, методиката и инструментариума на изследването. Задачите, заложи в въведението предполагат теоретична обосновка на проблемите, свързани с трудовия пазар в Република България, подбор и апробиране на методи за изследване на социалната ефективност на активните политики и програми за насърчаване на заетостта в България. Авторът се ориентира към използване на класическите методи за анализ и оценка на пазарните структури, като класическите, кейнсианските и неоконсервативните (монетаристките) подходи в анализа на пазара на труда. Наред с утвърдените маржинални методи за изследване и оценка на трудовия пазар, докторантът използва и аналитични методи от областта на политическата икономия, икономиката на труда и социологията и по-конкретно активните модели на социални програми. Подобен подход определено е приносен момент в изследването и анализа на пазарните трансформации в сферата на пазара на труда в България.

Приносните моменти в дисертационния труд могат да се търсят в следните насоки:

Принципните процеси на пазарни трансформации по отношение на промените, които протичат на пазара на труда в България в контекста на прехода от планово към пазарно стопанство и от индустриално към информационно общество.

Втората насока на реализация на приноси е свързана с оценките на активните социални програми и в частност тези, свързани с насърчаването на заетостта. Макар да имам някои забележки като рецензент относно изходната база на този анализ в разработката, аз мисля, че той е реализиран по един впечатляващо добър начин и независимо от някои терминологични неточности резултатът е една много детайлна и пълна картина на процесите на пазарните трансформации на пазара на труда в посттоталитарния период.

Третата насока на приноси моменти в дисертационната разработка е в детайлизацията на промени в заетостта, създаващи добра основа и възможности за включването на страната в ЕС и развитието и по пътя на пазарната икономика и демокрацията.

Във връзка с разгледаните пазарни структури и пазарни форми приемам заявените във въведението към дисертационния труд приноси моменти, а именно:

1. В обществената институционализация ролята на социалното програмиране се явява нормообразуваща, произлизаща от процеса на вземане на решения, задаваща приоритетите за решение, постановката на проблемите и произтичащите от тях задачи.

2. Употребата на специално разработена система от показатели и индикатори позволява да се определи степента за ефективност от дейността на държавните социални служби в тяхното интегрално значение при отчитане динамичните взаимозависимости и измененията между „вътрешната” и „външната” среда сред управленията на тези сфери, да сформира система от критерии и оценки за социална ефективност по нейните отделни функционални съставляващи.

3. Анализът от ефективността на регионалните и местните държавни служби по заетост и целевите социални програми като продукти от тяхната дейност позволява да се приемат в качеството на критерии за ефективността следващите принципни моменти: съотнесимостта на целите на програмата с целите на общественото развитие и с потребностите на реципиентите, наличието на прогноза за социално-икономическите последствия от мероприятията на програмата, употребата на съвременни методи за анализ на организацията и управлението на програмите при отчитане ресурсното, правното и информационното обезпечаване на тези мероприятия, достигане на поставените цели от програмата по най-оптимален начин,

определяни като степен за решаване на социалните проблеми с минимални срокове и минимално ниво на материални загуби за обществото.

4. Разкритите недостатъци в програмите за социална защита на населението в страната и в съответните региони говорят за отсъствие на ефективен програмно-целеви подход при решаване на социалните проблеми. Сред тях са недостатъчно финансиране, отсъствие на необходимото правно и информационно обезпечаване при планирането им и реализацията им, липса на проектно управление, реален контрол при изпълнение на програмите и оценка на тяхната икономическа ефективност.

5. Като резултат от проведения анализ на комплексната програма за създаване заетост на населението в страната за 2000-2013г. /Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост”/ като нейни основни недостатъци се определят: При стадия на разработка на проекта за програма: липсата на законодателно установени механизми за разработка и реализация на целевите програми /не са разработени точни критерии и показатели за оценка ефективността от програмните мероприятия/. При стадия на реализация: липсата на точни механизми за контрол при използването на бюджетните средства, отделени за реализацията на програмата и за съответствие на получените резултати с целите на програмата. При стадия на обобщаване резултатите, както междинни, така и основни: не са провеждани разчети за крайната оценка на икономическата ефективност на резултатите от програмните мероприятия и оценка за удовлетвореността на реципиентите от програмата.

6. Функционирането на единен механизъм за социална защита и обезпечаване на трудова заетост в страната предполага мониторинг на социалната сфера, разработка на система от програмни мероприятия, организация на ресурсното, правното и информационното обезпечаване на тези мероприятия.“

Нещо повече, мисля, че към тези няколко приносни момента могат да се добавят и още редица други, свързани с адаптирането на различни класификации и типологизации към реалностите на трудовия пазар в България, както и детайлният анализ на специфичните аспекти на регионалните и локални трудови пазари, а също така и препоръките и изводите в края на всяка една от главите в разработката, които по същество са със силно изразен приносен характер.

Общото ми впечатление от разработката е изцяло позитивно. Могат да се обобщят следните позитивни силни страни на дисертацията на Венелин Терзиев:

1. На първо място дисертацията впечатлява с един много добър научен апарат, работа с множество източници и най-вече сериозно използване на всички възможни научни и документални извори за селектиране и обработка на разнообразна по характер емпирична информация.

2. Налице е добро познаване на теорията по проблема, както и адекватни обобщения и оценки на мненията и тезите на водещите автори в областта на анализа на процесите на трудовия пазар по принцип, както и по отношение на трудовия пазар в България.

3. Докторантът Венелин Терзиев демонстрира и умение да си служи със специализираната лексика в областта на политиките за насърчаване на заетостта и въобще в областта на микро и макроикономическия анализ. Това е още едно доказателство за неговите много добри познавателни и интерпретативни възможности.

4. Дисертацията се характеризира и с подробно и добре структурирано изложение. Много добре структурираните изследователски модели и алгоритми, както и възможните варианти и сценарии за реализация на активна политика по заетостта са явна демонстрация на уменията на колегата Терзиев да работи и използва подобен вид научни подходи.

5. Особено приятно съм впечатлен от активната гражданска и научна позиция на колегата Терзиев в изложението, изразяващо се в опит за собствена интерпретация на някои важни моменти, относно степента на ефективност от дейността на държавните социални служби в тяхното интегрално значение при отчитане динамичните взаимозависимости в измененията на трудовия пазар в Република България.

6. Дисертационния труд притежава и една изключително подробна и впечатляваща библиография по изследвания проблем. От използваните източници, включени в библиографията на дисертацията – общо 238 на брой, (от които 104 са на кирилица и 134 на латиница).

7. Приложенията към дисертацията са много подробни, обстойни и най-вече многобройни – 70 на брой и са изключително добре подбрани и оформени, а също така се характеризират с висок информационен и илюстративен заряд.

8. Дисертационният труд е изключително добре онагледен – 11 фигури и 46 таблици и множество приложения, при което онагледяването е добре балансирано и адекватно подкрепя изследователските тези и аргументи и подсилва анонсираните автори тези и изводи.

Всъщност най-голямото достойнство на дисертацията е, че тя осветлява, при това по-един възможно най-добър начин, проблемът за подсистемата от целеви национални социални програми, финансирани от държавния бюджет /при съответната им координация/, на всички нива от общественото управление - /национално, регионално и местно, а също и в координацията в дейността на различните социални служби с предприятията и обществените организации /обединения/ в рамките на единна методология, образуваща единно поле за социална защита и обезпечаване ефективната заетост на населението.

Подробното представяне на българския напредък в това направление на развитие на научното икономическо знание в дисертацията дава възможност да се очертаят завоюваните „научни позиции“ в нашата икономическа наука и по този начин да се открият приносните моменти в изследването на докторанта.

В качеството ми на рецензент оценявам като най-стойносна, най-силна третата глава на дисертацията, която не само има определено приносен характер, (дори като цялостно съдържание чрез представеното емпирично изследване на трудовия пазар в България), но и представя и позиционира колегата Венелин Терзиев като един от бъдещите експерти и консултанти в областта на трансформациите на пазара на труда в България и оценката на политиките и програмите по насърчаване на заетостта, като социална и икономическа ефективност.

Научните и научно-приложните приноси са дефинирани в следните основни насоки:

1. Извършено е едно цялостно изследване и анализ на състоянието и трансформациите в основните обществени системи на социално включване и социална сигурност на населението, и по конкретно на пазара на труда в периода на преход от 1990г. до 2013г., като е направен обстоен теоретичен анализ на основните характеристики, профил и параметри на системата на пазара на труда с икономическото развитие, емперичен анализ на промените в параметрите в разглеждания етап на икономическо развитие, както и оценка на адекватността или неадекватността на провежданата социална политика в променящите се икономически условия, по отношение на базработицата и заетостта.

2. На основата на оригиналното научно изследване и анализ са установени основните предпочитания на безработните лица в трудоспособна възраст, получаващи месечни социални помощи, към трансформирането на социалните помощи в доходи от труд, както и е определено отношението на основните институционални звена, провеждащи държавната социална политика по отношението

на заетостта и безработицата, а също така и отношението на НПО към програмите за заетост и тяхната готовност за разпределение на функциите между държавата, общините и НПО при осъществяването на функциониращите програми и мерки на пазара на труда.

3. Извършено е комплексно изследване на националната програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“, като са определени нейните основни недостатъци при различните стадии: на разработка и на реализация. Разработена е работна система от показатели и индикатори, които позволяват да се определи степента на ефективност от дейността на държавните социални служби в тяхното интегрално значение при отчитане динамичните взаимозависимости в измененията между вътрешната и външната среда. Формирана е система от критерии и оценки за икономическата и социалната ефективност по нейните функционални съставляващи.

4. Дефинирани са факторите, които са пречка за ефектиното въздействие на активните политики, включително програми и мерки на пазара на труда, като са обосновани няколко групи препоръки с практико-приложен аспект при осъществяването на активната политика на пазара на труда.

В заключение – докторантът е изграден учен-изследовател, с възможности, опит и самочувствие. Представената дисертация е разработена професионално, компетентно и съдържа както научно-теоретични, така и научно-приложни приноси. Това прави лесно формулирането на предложение към Научното жури при ВСУ „Черноризец Храбър“, защото става дума за един безспорен кандидат за образователната и научната степен „доктор“. Категорично считам, че трябва да се присъди образователната и научна степен „доктор“ на автора на дисертационния труд – докторант Венелин Терзиев.

Съгласно изискванията на алинея първа, чл.10 от глава втора на Закона развитие на академичния състав на Република България в качеството си на рецензент давам **положителна оценка** на дисертационния труд на докторант Венелин Кръстев Терзиев. С убеденост предлагам на почитаемите членове на Научното жури, определено от ръководството на ВСУ „Черноризец Храбър“ да подкрепят избора на докторант Венелин Кръстев Терзиев за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в научно направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Политическа икономия“, съгласно разпоредбите на Глава втора от Закона развитие на академичния състав на Република България.

02.06.2014г.

гр. Русе

Рецензент:

/доц. д-р ик. Любомир Любенов/